

Ірина Яремчук

УДК 82-95.09:070(477.83-25)"1928/1933"

М.Голуб:82(092)Л.Українка

ПАМ'ЯТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: МЕМОРІАЛЬНА КРИТИКА МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ

У статті розглянуто літературно-критичні статті представника стрілецького покоління Миколи Голубця, присвячені творчій постаті Лесі Українки, які були надруковані у львівській пресі 1928 і 1933 року. З'ясовано співвідношення текстів (первинного і редакції), культурно-історичні координати, місце в часописі. Інтерпретаційна практика І. Франка, Д. Донцова, М. Євшана творить генетично-типологічний контекст праці М. Голубця. В її методології – синтез культурно-історичного, типологічного, національно-екзистенційного, естетичного підходів. Запропоновано окреслювати праці такого пропам'ятного напрямку як меморати.

Ключові слова: Леся Українка, Микола Голубець, меморіальна критика, естетизм, модернізм, українські січові стрільці.

Iryna Yaremchuk. In memory of Lesya Ukrayinka: memorial criticism of Mykola Holubets

The essay surveys literary reviews by representative of Ukrainian Sich Riflemen Mykola Holubets concerning Lesya Ukrayinka's legacy, which were published in 1928 and 1933 in Lviv press. The author of the essay considers issues of correlation between original and edited texts, cultural and historical characteristics of the publications and their importance for the journals. Interpretation practice of I. Franko, D. Dontsov and M. Yevshan forms a typological context for the works of M. Holubets. His methodology synthesizes cultural, historical, typological, nationally oriented and aesthetic approaches. It was proposed to define works of memorial character as memorates.

Key words: Lesya Ukrainka, Mykola Holubets, memorate, memorial criticism, aestheticism, modernism, Ukrainian Sich Riflemen.

7 жовтня 1928 р. у львівському часописі “Неділя”, інформаційному ілюстрованому тижневику, було вміщено невелику статтю із назвою, що увиразнювала намір її автора пам'ятати і в пам'ятанні, як у тривкому ментально-духовному процесі, зберегти непроминально-вічний образ того, про кого пам'ятаєш. Назва статті сформульована просто, за йменням “Леся Українка”, підзаголовок же акумулює національні наукові й моральні імперативи автора щодо письменниці: “В 15-ті роковини смерті: 1913 – 1928”[2]. Адже тут не йдеться про спогадування, замішане на реальному спілкуванні, оскільки Микола Голубець належить до іншого, молодшого покоління, а про пам'ятання в масштабі насамперед громадянсько-національному.

Через п'ять років, а саме, 3 серпня 1933 р., у іншому львівському часописі, “Наш прапор”, М. Голубець під криптонімом “М. Г.” опублікує статтю “Леся Українка” (В 20-ті роковини смерті: 1913–1933) [10], що буде фактично другою редакцією написаної 1928 року. У ній присутні лише незначні змістові доповнення та переважно лексична, орфографічна та пунктуаційна корекція. Він не змінив публікації, жодної з провідних її думок, лише посилив уточненнями деякі свої судження та оцінки, випрозоривши її ґенезу, а отже, імперативи власної статті він вважав актуальними для читача та часу й надалі.

Постать Лесі Українки розкрито в парадигмі концептів пророка, поета-будителя, вождя свого народу. Культурно-історичний підхід дозволив

М. Голубцеві дати стереометричний життєвий і творчий портрет письменниці на перехресті її реальної біографії (хвороба, нещасливе кохання), творчого життя, національно-історичної актуальності.

Чому ця невеличка за обсягом, добре закроена з літературознавчого погляду пафосна праця знайшла своє місце у буденному “новинарському” виданні, які її секрети? Спробуємо проаналізувати культурно-історичні координати допису (вибір об’єкта студій, місце в тижневику, значення для М. Голубця як автора, джерела, місце в літературно-критичному дискурсі, методологічні засади, жанр та можливе новаторство у трактуванні постаті).

Тема Лесі Українки для публікації – дуже львівська, адже у Львові відбувся її поетичний дебют у часописі “Зоря”, згодом вийшли поетичні збірки “На крилах пісень” (1893) та “Думи і мрії” (1899), також і критичні публікації про її творчість. М. Голубцеві, який був винятковим львовознавцем, дослідником історії українського Львова, ніколи не оминав львівських пуантів у своїх дослідженнях. Наприклад, у портреті М. Коцюбинського він не забув зазначити, що “в 1913 р. був Коцюбинський в Криворівні, але відтіля вертав уже до свого Чернігова вмирати, пролежавши кілька днів, проїздом, у Львові” [3]. Однак, напевне, не лише львівською біографічною дотичністю пояснюється зацікавленість критика постаттю Лесі Українки у роковини її відходу.

Микола Голубець (1891–1942) – особистість із широким спектром творчих і наукових зацікавлень, який тепер повертається до нас “із забуття – в безсмертя” (М. Жулинський) насамперед як мистецтвознавець, історик, журналіст і редактор. Автори бібліографічного покажчика його праць С. Костюк і Т. Стефанишин вважають його насамперед неабияким знавцем і давнього, і тогочасного мистецтва Галичини, краєзнавцем, львовознавцем, сфера науково-творчих зацікавлень якого не обмежується якимось одним напрямком. Вони актуалізують проблему усієї “культурологічної спадщини” М. Голубця [12, 5], виокремлюючи насамперед її мистецтвознавчий дискурс, хоча не оминають і його літературної, літературно-критичної діяльності. Лідія Сніцарчук у монографії, присвяченій сатирично-гумористичній галицькій пресі міжвоєнного періоду, звертає увагу на редакторську та журналістську іпостасі Миколи Голубця [11, 14, 44, 54, 55, 70, 88, 101, 220-221]. Навіть наближеність М. Голубця до групи “Молода Муза” (1906–1914), твердо прописаної у літературознавстві, не сприяла висвітленню його літературної постаті.

Станом на 1928 р. у митця і науковця за плечима був чималий життєвий та творчий досвід, адже відлік його літературної діяльності йде з 1909 р., часу появи поетичної збірки “Фрагменти”, за якою підуть “Бувають хвилі” (Львів, 1910), “З чужини далекої” (Відень, 1915), поема “Мойсей Безумний” (Львів, 1914), збірки оповідань “Пан радник” (Львів, 1912), “Люди і блазні” (Львів, 1927).

У “період кристалізації таланту” (Т. Стефанишин), час 1908–1914 років [12, 6-7], співпрацюючи з різноманітними львівськими часописами, М. Голубець остаточно визначився із мистецтвознавством як провідним напрямком власної діяльності [12, 7], де згодом виявить яскравий науковий і національний темперамент. Саме в міжвоєнний період М. Голубець стане автором мистецтвознавчих нарисів з історії українського мистецтва, розвідок “Українське малярство XVI-XVII ст. під покровом Ставропігії” (1920), “Галицьке малярство” (1926), мистецтвознавчих портретів О. Архипенка (1922), Т. Шевченка (1924), П. Холодного (1926), О. Кульчицької (1933), О. Новаківського (1936), різноманітних історико-археологічних студій.

У 1914-1918 рр. М. Голубець перебував у лавах легіону Українських Січових Стрільців, був співтворцем Пресової Кватири УСС, місячника “Шляхи”, що мав стати виразником стрілецької ідеології та збірника матеріалів до історії

стрілецтва “Рік грози і надій 1914” (Львів, 1934). Був чотарем УГА (1918–1919), учасником українсько-польської війни, боїв за Львів. Бачимо, що це письменник і громадський діяч із виразною і послідовною національною поставою. Лідія Сніцарчук підрахувала, що у 1910-30-х рр. М. Голубець був видавцем і редактором чотирнадцяти тижневиків і щоденників, заповнював їх шпальти своїми статтями.

Часопис “Неділя” (1928–1931), у якому вмістив статтю М. Голубець, саме виходив перший рік, і слід розуміти, що підбір дописів був особливо ретельним, аби закріпити читача й передплатника. Отже, стаття про Лесю Українку не була випадковою, як і її ідейний зміст. Відповідальним редактором у “Неділі” зазначено інженера Гната Еліяшевського. За цим іменням стоїть М. Голубець, це один із його численних псевдонімів. Як редактор газети у 1928–1931 рр. він визначав ідейно-тематичні й естетичні напрямки її розвитку.

У першому числі газети М. Голубець виступив зі статтю “Розбудова преси”, що була фактично випусковою увертюрою редактора до читачів, яку він підписав власним прізвищем, а не псевдонімом. У ній висловлено бачення виняткових стратегічних завдань українського видання в умовах національного бездержавного стану. Видавничий рух, на думку М. Голубця, – маркер життєздатності народу. Для нього видавничо-пресова площина – поле битви, на якому може вирішитись доля всієї нації: “Преса – “шеста могучість світу”, це далеко важніший чинник боротьби й оборони, аніж найбільш ускладнені скоростріли, підводні судна, боєві воздухоплави та воєнна хемія. Преса, як викладник життя й розвою, в противенстві до всього душегубного знаряддя “завтрашньої” війни, що є тільки маревом смерті й безпосередньої заглади” [4].

Хоча редактор наголошує на аполітичності-позапартійності газети, її відповідності буденному життю львівських міщан, він не забуває підвести читача до висновку, що навіть звичайне інформаційне видання може бути виданням із великою національною місією: “Наш тижневик хочемо і маємо повну віру зробити цікавим дорогою найдалі посунутої відзивчивості у відношенні до всіх проявів політичного, суспільного й культурного життя України, як довге воно й широке. Все, що діється й твориться в лоні української Нації, як теж і те, що діючися поза нею, її доторкає, повинно найти в нашому тижневику хоч би тільки реєструючий відгомін. Маючи життя, працю й боротьбу української Нації в першу чергу на оці, слідкуватимем теж за подіями на широкому світі” [4]. Отже, позиція М. Голубця-журналіста прикметна виразним національним підходом до функціонального призначення преси, яка повинна працювати над збереженням національної свідомості своїх читачів, берегти і творити інформаційно-друкованими засобами конструктивний, консолідований образ національного дому, української людини: “Признаючи й оцінюючи як розвояєві конечність – партійний розподіл Нації, ми все ж таки є ворогами партійництва, то є того нездорового й погубного переросту ідеології добра партії чи кляси понад добро Нації. І власне з цього становища ми хочемо оцінювати біжучі явища й події нашого внутрішнього життя. Поза тим, коли міг повстати парадокс в роді того, мовляв “хай згине світ, а живе справедливість”, то для нас мігби... згинуту й світ, хайби тільки жила, розвивалася і цвіла Україна!” [4]

Звернення Миколи Голубця до постаті Лесі Українки було продиктоване позицією свідомого українського громадянина, що в намірі оборони української справи звертається до маєстату величної особистості, котра стала символом українства, стоїчності в обороні свого.

Підзаголовок статті детермінує її вступні акорди, які справляють враження, наче це некролог. Можливо, на М. Голубця вплинула робота із відповідними джерелами: “Шумує життя і наче не знає, що воно втратило”, писала Старицька-

Черняхівська п'ятнадцять років тому над свіжою могилою Лесі Українки. Дня 1 серпня 1913 р. померла в місцевості Сурам на Кавказі найбільша, бо одинока поміж своїми товаришками, геніяльна українська поетеса Ляріса Квітка-Косачева, відома і славна під псевдонімом Лесі Українки" [2]. Критик застановляється на раптовості моменту відходу письменниці у вічність, драматизує його через образ недописаних творів, а саме, через художню деталь необсохлої фарби на рукописах: "...Смерть заскочила Лесю Українку в розгарі праці, в найбільшому розцвіті творчості. Коли її ховали, не обсохла ще друкарська фарба на творах, що повставши на передодні її фізичної смерті, запевнили безсмертність її духа" [2]. Її відхід він означає як катастрофу для цілої України, так урівнюючи значення її особи зі значенням держави: "Вся Україна знала, що Леся Українка нездужала на чахотку від ранньої молодості, ніхто не ворожив їй довгого віку, а все ж таки, катастрофа прийшла в моменті, в якому її ніхто не сподівався" [2]. У другій редакції статті, написаній через п'ять років, можна прочитати таке продовження – "...що вся Україна тремтіла на саму думку про неї..." [10], так автор фіксує читача на оцінному твердженні: Леся – це скарб України.

Драматичне, пафосне мовлення супроводжуватиме подальший виклад літературознавчих та націософських оцінок літературної спадщини Лесі Українки, його візію статусу письменниці в національній літературі та державотворенні.

Які ж "барви і лінії" (С. Гординський) застосовані в пам'ятному портреті Лесі Українки? Уже в першому акорді статті існує опертя на традицію І. Франка в бінарній опозиції "дух-тіло" ("Коли її ховали, не обсохла ще друкарська фарба на творах, що повставши напередодні її фізичної смерті, запевнили безсмертність її духа" [10], яка живе не лише у Франковій поезії "Вічний революціонер, дух, що тіло рве до бою", а й у його прогностичній статті про Лесю Українку, що вийшла у Львові 1899 року [14]. Аналізуючи творчу траєкторію молодої поетки від перших публікацій у львівській "Зорі" до дебюту збіркою, І. Франко брав насамперед до уваги можливості її духа в контексті її запитів, поетичної традиції, вишколу, проблем життєво-особистісної та суспільно-національної реальності. Оцінюючи деякі її поезії 1898 року як "слабі" і "зманеровані", І. Франко обґрунтовує судження причинами "духа авторки": на се були, здається мені, дві причини: дух авторки не був ще вповні вироблений і загартований, а в стані здоровля набігали важкі кризи" [14, 16]. Як не згадати тут ще Франкову формулу візії Панька Куліша про його твори як вияв його великого, але недужого духа. Валерій Корнійчук слушно наголошує на цілій образно-сюжетній парадигмі "субстанції духу в поезії І. Франка" [8], зачіпаючи водночас і кредо Лесі Українки: "...Вірю ж я тільки в одного Духа, що про нього співав Heine в своїй "Bergidylle" і що йому служили всі найсвітліші душі людські.... той дух грає просто на серцях людських і що може, те творить просто, без містифікацій, і створив він найкращі діла людської штуки через своїх обранців" [8, 159].

Рух до розкриття силуету Лесі Українки у М. Голубця відбувається через концепт "аристократизм духу", що виступає органічним для модерністського письменства переступного віку (О. Кобилянська, Леся Українка, О. Олесь, М. Коцюбинський, В. Винниченко, "Молода муза"), а також міжвоєнного художнього дискурсу (неокласики, "пражани") [9, т.1, 90-91]. Розкриваючи сутність Лесі як аристократки духу, "людини з бездоганними чеснотами, рисами артистизму і тонким естетичним чуттям", М. Голубець подає Лесю як речника модерного письменства, а не народницького, та виявляє власну поставу критика-модерніста.

Вольовість, мужність, навіть чоловіцтво духа розпочинають низку бездоганих чеснот Лесі Українки, що передаються через метафору твердої постаті, гранітного дороговказу. "...Було щось мужеськи-непохитного й твердого в тій постаті. Ця фізично квола й борюкаючася з недугою Людина, скривджена життям й позбавлена доступу до щастя, яке життя може дати, зарисувалася на тлі нашого тогочасного хуторянського вертеризму, як гранітний дороговказ для зусиль і сподівань хворого на меланхолію покоління. Вона одна зуміла:

Крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні
Без надії таки сподіватись..." [2]

У другій редакції з'явиться уточнення її того чогось "мужеськи-непохитного" – "Франко назвав її самотнім чоловіком серед поетів пошевченківської доби..." [10]. З допомогою алюзій на "Каменярі" І. Франка та його оцінки "самотній чоловік" на тлі тісних лещат хвороби витворюється поступово профіль митця, який має внутрішню силу, аби протиставитися всьому поколінню, хворому на меланхолію і песимізм. Тут М. Голубець іде в унісон із Франковим баченням ("Від часу Шевченкового "Поховайте та вставайте, кайдани порвіте" Україна не чула такого сильного, горячого та поетичного слова, як з уст сеї слабосилої, хорої дівчини" [13, 19]; "...ще раз повторюю: читаючи м'які та рознервовані, або холодно резонерські писання молодих Українців мужчин і порівнюючи їх з тими бадьорими, сильними та сміливими, а при тім такими простими, такими щирими словами Лесі Українки, мимоволі думаєш, що ся хора, слабосила дівчина – трохи не самотній чоловік на всю новочасну соборну Україну" [13, 24]).

Конкретними образними виявами концепту "аристократизм духу" на рівні виняткових моральних чеснот Микола Голубець бачить пророка в іпостасях Кассандри, Міріам, вождя (Титан, Спартак) і поета-будителя, який поєднує пророчу іпостась із провідницькою. М. Голубець образотворить на широкому і символічно-місткому тлі її творів – політичної та інтимної лірики, драматичних поем. Їх усіх об'єднує посвятою високої меті, жертівністю, силою духу, активністю, трагічним оптимізмом, здатністю артикулювати призначення, а отже, обуджувати із національної духовної сплячки: "Тридцять літ праці запевнили її не тільки виїмкове й тривке місце в історії української літератури, але й в історії національного відродження української Нації. В гомоні останніх визвольних боїв чуються громові кличі геніальної української поетеси" [2].

М. Голубець переймає генераційний погляд на творчість Лесі Українки у плані якісної співмірності духу й значущості. Від І. Франка йде лінія трактування Лесі як митця активного, вольового, який здатен протистояти песимізму своїх сучасників. Так само як Іван Франко, М. Голубець ставить Лесю Українку на перше місце серед українських митців її часу.

Відмінність із І. Франком полягає у визначенні родової домінанти творчої свідомості Лесі Українки. Якщо І. Франко вирізняв ліричну природу таланту Лесі Українки ("Її талант – ліричний, але не вузько суб'єктивний; їй удаються й епічні і драматичні форми, але тільки тоді, коли вони являються тільки формами її могутньої лірики" [13, 25]), то М. Голубець бачить її як синтетика, рівновеликого у всіх літературних родах.

Зі змісту відгуку М. Голубця випливає, що він був знайомий із працями Д. Донцова, присвяченими як Лесі Українці, так і загальним проблемам українського літературного життя. Знаковою в Донцовській спадщині вважають розвідку "Поетка українського рідордіменто", яка вплинула на читацькі уми,

хоча не була першорозвідкою Д. Донцова про письменницю. Хронологічно раніша його праця “pro memoria” “Леся Українка (31 липня 1913 – 31 липня 1918)”, у якій можна знайти зародки тих ідей, що їх публіцист розгортатиме у подальших працях – і в “Поетці українського рiсорджiмента”, і в портреті зі збірки “Туга за героїчним” чи з “Пам’яті великої бунтарки”, “Кризі нашої літератури” тощо.

Щоправда, можна виявити більше перегуків статті М. Голубця із “Поеткою українського рiсорджiмента”, аніж із меморатом Д. Донцова 1918 року, але навіть в останньому, що жанрово більше близький до Голубцевої праці, існує точка дотику – візія Лесі Українки як “пророка нової епохи” в Лесиному образі Кассандри: “Докучлива Кассандра, віршований Гераклат – тоді стала вона для сучасників пророком нової епохи, в котрім серед потоків крові і брязкоту зброї кується доля нації” [6, 37]. Гасло Лесі “Contra spem spero!”, “без надії сподіватись” виступає ключем, який відкриває її художнє полотно в обидвох статтях, пояснює трагічно-оптимістичну буттєву поставу мисткині. У Д. Донцова: “Як ім’я пророка, що в найпідлішу добу національного занепаду проповідував про великий час світанку. Як ім’я пророка, гасло котрого навіть в найтемніші хвилі життя нації було: Contra spem spero!” [6, 39]. М. Голубець теж пише: “Вона одна зуміла... Без надії таки сподіватись...”, – поділяючи погляд Д. Донцова на Лесю як поета активної національної позиції, йому близькі його оцінки її передвісництва покоління пасіонаріїв, “трагічних оптимістів”. Голубець ставить її проти “сентиментального”, “хворого на меланхолію” покоління: “Запитує поетка своїх товаришів по пері й національній праці, розслаблених сентименталізмом погробовців степової романтики.

Так, ми раби, немає гріших в світі
Феллахи, парії – щасливіші від нас,

Бо в них і розум і думки сповиті,
А в нас огонь Титана ще не згас” [2].

Тут присутня типологічна спорідненість із думками Д. Донцова, викладеними у статті “Криза нашої літератури”, де протиставляються дві літературно-генераційні тенденції – сентименту та експресії, краси і сили [5].

Портрет Лесі Українки у розвідці Д. Донцова “Поетка українського рiсорджiмента” побудований на концептах пророка у варіантах Кассандри та Одержимої та вождя у варіанті Спартака – тобто розуміємо, що вони наштовхнули М. Голубця на думку вибрати саме їх для власної концепції аристократизму духу в життєтворчості Лесі Українки, яку він доповнює концептом поета-будителя та його образними варіантами. Як і Д. Донцов, М. Голубець визнає позачасовість, точніше передчасність екзистенційного феномену Лесі Українки. Однак, на відміну від Д. Донцова, який поза Лесею не бачив у той момент закріплення її досвіду в національно-персональній практиці (це відбудеться згодом, у праці про О. Телігу), М. Голубець віднаходить Лесин вогонь в поколінні стрілецькому.

Зрештою, “співпадіння” М. Голубця із цією працею Д. Донцова відбуваються насамперед у методологічній “точці Франка”, адже лесезнавство Д. Донцова також виростає із неї. Маємо на увазі сюжетні межі досліджень, де творчий і національний подвиг Л. Українки відтіняють незгоди її особистого життя (хвороба “слабосилої недужої жінки”), концепт чоловіцтва, виняткової мужності, а отже, по-донцовому, сили, енергії.

М. Голубець продовжує розгортати метафору сили: “Леся Українка була найбільш мужеським і богатирським типом української літератури і під тим оглядом не має собі пари. Рими її були точені, тонкі, але в парі з тим пруживі й еластичні мов гартована сталь; її ритміка була боєвою, ударною, її сюжети

незрівняно підібрані й переконуючі, постаті повні пластичної виразистости. В тому лягла вся оригінальність, уся виїмковість її появи”.

Представляючи портрет Лесі на тлі генерацій, М. Голубець також виокремлює Лесю Українку з жіночого дискурсу переступного віку, вважаючи, що саме вона – найкраща: “бо найбільша, бо одинока поміж своїми товаришками, геніальна українська поетеса” [2]. Її громадянсько-літературний досвід вважає неоціненним для національної самоідентифікації стрілецького покоління, до якого теж належав: “народ, що був мов “паралітик з блискучими очима”, а вже кілька літ по її смерті, в 1917-1920 роках з феллага перекинувся в Спартака якби не те, що львину частину героїської метаморфози треба приписати якраз творчості Лесі Українки, що мов той, оспіваний нею, “поет під час облоги”

Не боявся від ворога смерти,
Бо вільная пісня не може умерти” [2].

Наступна барволінія у Голубцевому портреті Лесі Українки – герметичність письма як наслідок її виняткового естетичного чуття, версифікаційної майстерності, інтенсивної інтелектуальної роботи та, зрештою, неготовності широкої читацької маси піднятися до її рівня. Інтелектуальна насиченість її творів, культурологічний підтекст, національний історіософізм екзотичних для усередненого читача переступного віку образів – все, що ставило її поза межами середнього сприйняття, робило незрозумілою, складною, недосяжною і самотньою, – М. Голубець потрактує як коштовний спадок національного письменства: “Вона одна уміла своїм думкам та ідеям дати пластичність реальних появ, виразистість історичних подій і постатей. І хоч для цього вона сягала за акцесуарами віддаленої від нас часом і простором старовини, втілення її ідей не тратили на життєвій актуальності, її типи не переставали від цього бути сучасними й глибоко національними. “Одержима”, “Кассандра”, “Іванна жінка Хусова”, “У пуці”, “Руфін і Присцилла”, “Адвокат Мартіян”. Ті заголовки й теми вдаряючи своєю зовнішньою екзотикою й віддаленістю. Але на ділі, це тільки геніально придумані й до найбільшої виразистости доведені маски ідей духового відродження й самопізнання нації” [2].

Невипадково М. Голубець звертається до поезії Лесі Українки “Лист до товаришки”, у якій стверджено болюче національне самоозначення, яке давно вписано у типологічну лінію апострофи від П. Куліша до І. Франка.

Педальюючи ідею естетичних підстав творчості Лесі Українки, її духовного й мистецького аристократизму, а в наслідку й недосяжності, М. Голубець піднімає на поверхню і той напрямок інтерпретації творчості Лесі Українки, що його утверджував власною літературно-критичною діяльністю Микола Євшан, якого Н. Шумило кваліфікує представником “культурно-духовного напрямку, альтернативного культурно-історичному” [7, 6]. Справді, у літературно-критичних некрологах “Леся Українка”, “Fiat ars!” М. Євшан розкриває творчий феномен Лесі Українки через концепти творчості як життя, аристократизму, недосяжності, прометеїзму, національно-творчої пасіонарності: “той аристократизм Лесі Українки, її віддалення від нашого щирого громадського життя – се не втеча перед ним ані відчуження [...] вглиблюючись в душу старинного грека чи гебрея, вона думала про Україну, серцем була при нас, писала навіть про наш час і наші обставини” [7, 160], до того ж її творчий порив поєднується з епосом та внутрішнім вольовим імпульсом [7, 165].

Увага М. Голубця до окремого біографічного моменту в життєписі письменника, особливо до специфіки його міжособистісних взаємин, була продиктована не лише рухом у певній інтерпретаційній традиції (І. Франко, Д. Донцов), а

його власною методологічною настановою, що продуктивно виявляється і в його інших працях, і за що навіть зазнавав критики журналу “Дзвони”, як у випадку його дослідницької уваги до контексту особистих взаємин художника О. Новаківського.

Варто звернути увагу й на жанрову специфіку статті. В основі праці лежить насамперед настанова М. Голубця на “pro memoria” у зверненні до її теми. Не дозволити попелу забуття засипати перед очима нащадків світлий образ Лесі Українки як людини й митця загально-національного значення, дати дописом приклад національно-виховний.

Попри невеличкий обсяг, це повноцінний літературно-критичний твір, що артикулює системну і стереометричну візію значення Лесі Українки в українському історико-культурному просторі її часу. Автор пропорційно поєднав усі змістові складові літературно-критичної розвідки – і біографічно-довідкову, і аналітично-інтерпретаційну, і оцінну.

Спосіб інтерпретації М. Голубця виказує його ретельну підготовку до написання праці (спомин Л. Старицької-Черняхівської, праці І. Франка, Д. Донцова, М. Євшана), аргументування скрупульозне, що виростає із поєднання біографічного, герменевтичного, генетичного, культурно-історичного, типологічного підходів. Отже, це не імпресіоністичний етюд чи ескіз, на які була багатою імпресіоністична критика його часу. Перед нами радше літературний портрет, однак максимально сконденсований у півсторінки газетної площі. Його можна дефініювати як меморіальний літературно-критичний міні-портрет. Адже “меморіальний” – той, який служить для увічнення, пам’яті якої-небудь особи або визначної події; пам’ятний” [1, 518] Можливо, варто виокремлювати такі статті в розряд меморіальної критики, адже поява творів такого ґатунку продиктована не лише самими естетично-літературознавчими запитами, тут наявний ширший спектр причин.

А самі портрети, спровоковані річницею життя чи смерті митця, можна кваліфікувати як меморати (від лат. memoria – пам’ять). Адже термін функціонує в гуманітарно-культурній сфері – існують вечори-меморати, також у фольклористиці термін функціонує на означення усних оповідей, в яких “наведено спогади наратора про події, очевидцем або учасником він був” [9, т.2, 25]. Автор терміна В. Сидов запровадив його у практику працю “Категорії прозових фольклорних творів” (1948), зазначаючи, що “йдеться про писемну традицію, яка може стати усною за умови, якщо народ осмислює свою історію, звичаї, передає їх з покоління в покоління, через що оповідь зазнає значних стилістичних та змістових змін” [9, т.2, 27]. Приваблює в семантичному полі терміна те, що тут превалює інтенція осмислити культурне надбання, зафіксувати його в національній пам’яті та передати майбутньому поколінню. Також лексема відмінна від означення “мемуари”, яке супроводжує відповідний жанр документалістики. Звичайно, обґрунтування функціональної придатності терміна варто здійснювати на ширшому текстово-персональному матеріалі, залучивши до аналізу не лише праці цього зразка одного автора, а й інших, аби сформулювати його методологічну жанрову парадигму. Наприклад, у самого М. Голубця стаття “Леся Українка” – це не єдиний зразок меморату, можна назвати також і статті про М. Коцюбинського, Л. Толстого, І. Франка тощо.

Існує ще термін “меморіал” (від лат. memorialis – пам’ятний, від лат. memoria – пам’ять), який успішно працює в кількох галузях: в історіографії це “документ, в якому увічнено пам’ять про національне та суспільне життя, видатних людей та історичні події” [9, т.2, 26]; у скульптурі та архітектурі це “меморіальна архітектурна, скульптурна споруда, архітектурно-ландшафтний ансамбль у пам’ять про кого, що-небудь” [1, 518] (наприклад, меморіал

слави), у бухгалтерії це “головна бухгалтерська книга для щоденного запису господарських операцій”, у спорті – змагання у пам’ять видатного спортсмена, також меморіалом називають щоденник як “пам’ятну книгу” [1, 518]. Імовірно, в майбутньому варто розглянути доцільність і продуктивність зазначених вище понять (меморат, меморіал, меморіальний портрет, меморіальна критика) як пропозиції для термінологічної системи літературо-критичних жанрів на ширшому матеріалі.

Отже, невеличка стаття М. Голубця, відповідно до жанру, спровокованого наміром нагадати про письменницю, не забути про неї в масштабі літератури, культури, національного життя, не могла бути інакшою, а тільки такою, яка спирається на традицію інтерпретації, єдине, що в цій традиції інтерпретації він обирає новаторські вектори – І. Франка, Д. Донцова, М. Євшана. Меморат М. Голубця виростає на категоріях національного, духовного, естетичного, врівноважуючи ті продуктивні літературно-ідеологічні напрямки, що існували у західноукраїнському літературному процесі міжвоєнного періоду. Цінність праці полягає в утвердженні національно-екзистенційних, естетичних підстав у методологічному підході до творчої постаті Лесі Українки, в утвердженні європейськості, історіософської напруги, аристократизму духу та високого мистецького рівня її творчості, модерності – як дороговказу для літературних наступників.

Далі подаємо статтю М. Голубця за текстом першої редакції 1928 року. Поправки, які належать другій редакції статті, вміщені у текст першої редакції у квадратних дужках. Якщо ж доповнення замінює якесь слово, то воно йде після позначеного курсивом слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Великий* тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. Ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.
2. *Голубець М.* Леся Українка (В 15-ті роковини смерті: 1913-1928) // *Неділя*: Ілюстрований тижневик. – Львів, 1928. – Р.І. – Ч.6. – 7 жовт. – С.2.
3. *Голубець М.* Михайло Коцюбинський (В LVIV-і роковини народин – 17.IX.1864) // *Неділя*. – 1928. – Р.І. – Ч.3. – 16 верес. – С.2-3.
4. *Голубець М.* Розбудова преси (Замісць “Слова до читачів” // *Неділя*: Ілюстрований тижневик. – Львів, 1928. – Р.І. – Ч.1. – 2 верес.- С.2.
5. *Донцов Д.* Криза нашої літератури // *Донцов Д.* Наша доба і література. – Львів: Друкарня Медичкий і Тиктор, 1936. – С.5-6.
6. *Донцов Д.* Літературна есеїстика; Відп. ред. і упоряд. О.Баган; передм. С.Квіта, післям. та комент. О.Багана. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 2010. – 688 с.
7. *Євшан М.* Літературно-критичні праці; Упор., передм. та прим. Н.Шумило. – В.: Відродження, 1998. – 658 с.
8. *Корнійчук В.* “Творчість духу із любовою...” (Субстанція духу в поезії І.Франка і Ю.Словацького) // *Корнійчук В.* “Мов органи в величному храмі...” Контексти й інтертексти Івана Франка (порівняльні студії). – Львів [У надзаг.: Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, Міжнародна асоціація франкознавців], 2007. – С. 159-174.
9. *Літературознавча* енциклопедія: У двох томах / Авт.-уклад. Ю.І.Ковалів. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – Т.1. – 608 с., Т.2. – 642 с.
10. *М.Г.* Леся Українка (В 20-ті роковини смерті: 1913-1933) // *Наш прапор*. – Львів, 1933. – Ч.60. – 3 серп. – С.5.
11. *Снісарчук А.* Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20-30-х рр. XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості. – Львів [У надзаг.: НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника, НДЦ періодики], 2001. – 240 с.
12. *Стефанишин Т.* Культурологічна спадщина Миколи Голубця // *Микола Голубець*: Бібліографічний покажчик ; Уклад.: С.П.Костюк; Передм. Т.Стефанишина; НАН України. ЛНБ ім. В.Стефаника. – Львів, 2005. – С.5-24.
13. *Франко І.* Леся Українка. – Львів, 1899. – 27 с.

Отримано 27 січня 2016 р.

М. Львів

